

tal – og det aristokratiske primitiv. Der sættes tydelige navne på de arkitekter og kunstnere, der i eftertiden ikke formåede at opfylde dette mål.

Historien om kirkens ansatte er ikke uden glød. En sag om økonomisk bedrageri med en stor menneskelig omkostning oprulles. Den sidste del af bogen med beskrivelse af inventardele og gengivelse af sange og kantater strækker læserens tålmodighed ud over et kritisk punkt.

Jeg tror ikke, der er mange, der som nærværende anmelder kommer igennem bogen fra perm til perm. Det er ikke rigtig en bog til tiden. Bogens emne, den sært gådefulde Grundtvigs Kirke, er i dag ikke nærværende eller vigtigt nok til at bære en så stor og ufokuseret fremstilling. Den kræver en forudviden og evnen til at tilegne sig viden gennem læsning. Den er ikke en bog, som man let kan slå noget faktuel op i. Dens flydende fremstilling gør snarere, at man kan falde ned nærmest hvor som helst i den og læse noget spændende.

Man må respektere forfatteren, der generøst fremlægger et livs erfaringer, samlede undersøgelser og observationer, man må også respektere forlaget for ikke at hugge bogen op og skabe den om til noget andet end den sten, den er og vel altid har skullet være. Den er en eksotisk fugl i en tid, da alt ellers er redaktionelt trimmet og beregnet med henblik på salg, udsalg, forståelighed og problemfri tilgængelighed.

Carsten Bach-Nielsen

| CHARLIE KRAUTWALD: *Kampklar! Venstrefløjen og den militante antifascisme i Danmark 1930-39*, Syddansk Universitetsforlag, Odense 2020, 253 s., 298 kr.

I afsnit 13 af TV-serien *Matador* dukker Maude Varnæs' og Elisabeth Friis' lillebror Gustav forslået op til et familiearrangement. Episoden tager udgangspunkt i en faktisk hændelse, nemlig „Slaget på Blågårds Plads“ den 29. september 1935, hvortil Konservativ Ungdom havde henlagt deres årlige friluftsmøde. Venstreorienterede grupper kaldte til moddemonstration, og politiet var ude af stand til at forhindre et masseslagsmål. Såvel fascismen (som KU sværmede for i de dage) som den militante antifascisme var yderfænomener i Danmark i 1930'erne. Ikke desto mindre påkaldte de sig nok opmærksomhed i det offentlige rum til således at blive kanoniseret i Danmarks måske mest folkekære mediekulturarv.

Nu foreligger den første samlede videnskabelige undersøgelse af den militante venstreorienterede antifascisme i det turbulente tiår

op til besættelsen af Danmark. Gennemgangen er kronologisk. Noget overraskende kom antifascismen til Danmark før fascismen, hvilket forfatteren tilskriver en kombination af indflydelse fra Tyskland, ønsket om at have en „rigtig“ antifascistisk organisation og en slags beredskab til, *hvis* nu militante fascister skulle indfinde sig i gaderne. Der antydes også en vis romantisering af den militante antifascistiske kamp, som foregik i andre lande.

Mens man ventede på fascisterne, kunne man dog slå på hinanden. Endnu en overraskende start på historien er, at den politiske vold på venstrefløjen i begyndelsen udspillede sig mellem unge kommunister og socialdemokrater, som udlevede deres respektive moderpartiers fjendskab og i første omgang oprettede værn for at angribe/beskytte sig mod hinanden. Det siger en del om den militante tendens, der lå i tiden, også i arbejderbevægelsen, og som allerede i 1928 manifesterede sig i DSU-uniformen: blå skjorte og rødt tørklæde.

En interessant linje i bogen er netop disse militante DSU- og DKU-gruppers forhold til moderpartierne, særlig naturligvis opgøret mellem DSU-formandskabet i form af senere statsminister H.C. Hansen og Trepilebevægelsen ledet af den russiske professor Tschaiкотin, som var på flugt fra Tyskland, og blandt hvis tilhængere der befandt sig en anden senere statsminister, nemlig J.O. Krag. Trepilebevægelsen var tilhænger af, at man bekæmpede nazisterne med deres egne virkemidler: blå skjorter i stedet for brune, en knyttet næve ledsaget af et „kampklar“ frem for den udstrakte og et „Heil Hitler“, samt trepilemærket i stedet for hagekorset.

H.C. Hansen og DSU-formandskabet løb naturligvis af med sejren, og moderpartiet i regeringen gennemførte kort efter de såkaldte uroløve, herunder et uniformsforbud, som netop skulle forhindre sådanne militante udtryk fra civile organisationer. Her ligger en historie gemt, som undertegnede nok kunne have ønsket, at Krautwald havde gravet yderligere i, nemlig årsagen til uniformsforbuddet. Naturligvis havde det at gøre med bekymring for tidens militante udtryk og den autoritære „Pest over Europa“, som Hartvig Frisch beskrev. Det konkluderes på s. 182, at uroløvene og uniformsforbuddet skyldtes, at antifascisterne skabte fokus på de højreradikale strømninger. Undertegnede tenderer dog til at mene, at der *også* var et element af disciplinering i egne rækker. I hvert fald lærer vi, at der fra partiets og DSU's side blev slået hårdt ned internt: Medlemmer, som indgik i militante grupperinger, blev ekskluderet.

Lige så interessant er det at følge DKP's linje, som i høj grad var dikteret af, hvad parolen fra Moskva lød på: Det ene øjeblik brugtes antifascistisk arbejde som et værktøj til at splitte, og det næste samarbejdede man med socialdemokratiske grupperinger, ligesom linjen fra mo-

derpartiet gik fra støtte til (i hvert fald officiel) afstandtagen fra de militante aktioner, efterhånden som man blev et respektabelt folkefrontsparti.

Højdepunktet er – ligesom i den elskede TV-folklore – Slaget på Blågårds Plads, der fandt sted i forbindelse med en intens aktivering på begge fløje op til folketingsvalget i 1935, men derefter gik luften mere eller mindre af ballonen. Det konservative moderparti fik styr på (storm)tropperne, og et formandsskifte førte til, at KU lagde den militante aktivisme til siden. De nazistiske grupper fik aldrig rigtigt fodfæste på gadeplan, frafaldne DSU'ere blev genoptaget i partiet, og da borgerkrigen brød ud i Spanien, vendte de resterende militante antifascister blikket mod syd. Krautwald understreger prisværdigt, at man ikke automatisk blev spaniensfrivillig eller senere modstandsmand, blot fordi man havde deltaget i den antifascistiske mobilisering i 1930'ernes første halvdel. Dog er der en vis ironi i, at nogle af de tidligere modstandere fra de politiske overdrev mødtes igen under besættelsen, denne gang som allierede. Krautwald konkluderer, at antifascisterne i det store og hele lykkedes med deres forehavende, nemlig at holde fascistiske grupperinger væk fra gaden og det offentlige rum. Til gengæld stod de magtesløse, da den egentlige fascisme kom til Danmark i form af den tyske besættelse.

Undersøgelsen bygger på en grundig gennemgang af materiale fra grupperingerne selv (løbesedler, blade, mv.) samt avisomtaler. Krautwald er opmærksom på, at materialet kan være ufuldstændigt, og tager jævnlig forbehold for dette, men uanset kildernes fragmenterede karakter efterlades læseren med et klart overblik over de overordnede trends. Vi får præsenteret et væld af forskellige grupperinger og fraktioner, som i stolt venstrefløjstradition alle hedder næsten det samme. Forfatteren forbarmer sig heldigvis over sin læser med en oversigt bagest i bogen. En af bogens store styrker er dens blik for transnationale påvirkninger og inspirationer, særligt fra Tyskland og Østrig, som påvirkede både fascistiske og antifascistiske grupperingers politik og udtryk.

Man bliver både godt underholdt og klogere af selve udredningen og må imponeres over arbejdet med at stykke forløbet sammen samt kvantificere de forskellige hændelser og tendenser. Mindre sikker på hånden bliver Krautwald dog, når han skal årsagsforklare. Han ønsker efter eget udsagn ikke at se den militante tendens – voldsparatheden om man vil – alene som et udtryk for noget, der ligger naturligt indlejret i ekstreme eller totalitære ideologier, og det forekommer absolut fornuftigt at kaste nettet bredere ud. Ikke desto mindre savner jeg en stillingtagen til netop dette, der går ud over den klare afvisning. Fascismen byggede på voldelig udrensning af uønskede individer. Kom-

munismen i sin daværende sovjetisk prægede form byggede på voldelig revolution. Selvom det ikke er hele forklaringen, kunne den ideologiske grundsubstans' betydning nok være mere overvejelse værd.

I afsnittene „Fascismens anatomi“ og „Gadens politik“ på s. 30-36 finder man imidlertid, i nogen modstrid med den førnævnte hensigtserklæring, overvejelser om volden som en integreret del af fascismen. Her præsenteres den venstreorienterede vold dog primært som et modsvar, selvom man på venstrefløjen altså begyndte med at slå på hinanden og ikke på fascisterne. Desuden er det interessant, hvorfor nogle venstreorienterede var mere voldsparate end andre, og hvordan dette ikke altid, men ofte korrelerede med, hvem der inden for arbejderbevægelsen gik ind for revolutionen eller reformer som vejen til socialisme (hvilket Krautwald dog også er opmærksom på). Ydermere vises det, at antifascisterne var den opsøgende part i konfrontationer og altså ikke blot værgede for sig.

I kapitel 7 inddrages både interessante og plausible forklaringer på voldsparathed i tiden samt de for emnet helt nødvendige overvejelser om aktørernes eget forhold til vold som politisk middel. Det bliver rigtigt interessant, når der her inddrages sociologisk og historisk forskning om maskulinitetsidealer (særligt i lyset af 1920'erne og 1930'ernes kropsdyrkelse) samt radikaliseringsperioder med øget samfundskonflikt – man var jo på bagkant af en økonomisk krise med svære sociale vilkår. Disse overvejelser bliver desværre ikke brugt i selve konklusionen, hvilket gør den mere uklar. Krautwald svarer heller ikke på alle de spørgsmål, han selv stiller, som f.eks., hvorfor den militante praksis på yderfløjene var så fremtrædende i Danmark, men ikke i Norge og Sverige, hvilket jeg ellers svært gerne ville have haft et bud på.

Krautwald insisterer meget sympatisk på at tage sine analyseobjekter alvorligt og behandle dem som mennesker, der lagde en militant strategi på baggrund af en politisk analyse og førte den ud i velovervejede aktioner. Dem skal der nok også have været nogle af, særligt blandt de koordinerende/ledende kræfter, men undertegnede kan ikke helt frigøre sig fra tanken, at unge mænd bare nogle gange godt kunne (og kan) lide at slås – hvilke kulturelle og sociologiske (nogle vil måske endda sige biologiske) årsager der så end måtte ligge bag det. Når Krautwald lidt kategorisk konkluderer: „Det handlede ikke bare om at banke folk, bare fordi man var uenig i deres holdninger“, (s. 181) er undertegnede ikke 100 % overbevist om, at det ikke i det mindste for nogles vedkommende var præcis det, det handlede om.

For undertegnede har forklaringen med henvisning til tiden også en del for sig. Det var jo ikke kun fascister og militante antifascister, som mobiliserede i begyndelsen af 1930'erne. Socialdemokratiet og

DSU har aldrig haft en lignende fremgangsperiode, hverken før eller siden. Igen trænger krisen sig på som forklaringsfaktor og måske også Sovjetunionens eksistens som et alternativ til kapitalismen, der vakte opsigt over hele Europa. Analysen kunne have stået stærkere med en klarere kobling til de overordnede politiske strømninger.

Trods svaghederne med hensyn til årsagsforklaringen er *Kampklar!* en imponerende redegørelse for 1930'ernes antifascistiske miljø, der bidrager til en bedre forståelse af den turbulente mellemkrigstid på de politiske yderfløje. Forfatteren anvender hidtil ubenyttet kildemateriale og kortlægger overbevisende et hidtil underudforsket område. For en bog, der bygger på et speciale, er dette ikke nogen lille bedrift.

Iben Bjørnsson

| MARIANNE ROSTGAARD OG MORTEN PEDERSEN (RED.): *Atomangst og civilt beredskab*, Aalborg Universitetsforlag, Aalborg 2020, 224 s., 250 kr.

Antologien *Atomangst og civilt beredskab* har baggrund i forskningsprojektet „Hvis Krigen Kommer“, der er et samarbejde mellem Aalborg Universitet og flere danske museer med støtte fra Velux-Fonden. Bogen repræsenterer derfor et tværinstitutionelt værk, der tager den svære opgave op at undersøge forestillinger om en krig, der aldrig brød ud, nemlig atomkrigen mellem NATO og USA på den ene side og Sovjetunionen og Warszawa-pagtlandene på den anden. Forfatterne og redaktørerne fortjener stor ros for at have behandlet et emne, der i sin natur er meget flygtigt: Hvordan man undersøger en krig, der aldrig har fundet sted, men som alligevel i høj grad har påvirket det danske samfund. Antologien lægger sig således i forlængelse af en spirende forskning i Danmark, der undersøger Den Kolde Krig fra nye perspektiver og med særligt fokus på den betydning, atomenergien har haft for det danske samfund.

Bogen *Atomangst og civilt beredskab* er redigeret af Marianne Rostgaard fra Aalborg Universitet og Morten Pedersen fra Nordjyllands Museum, og ud over forordet, der er skrevet af Pedersen, er der syv bidrag, hvoraf det første er en introduktion. Bogen er ikke inddelt kronologisk eller tematisk og kredser primært om tiden fra omkring 1945 til begyndelsen af 1960'erne. Hver artikel har egne fodnoter og litteraturliste og har et omfang på 20-30 sider, ligesom flere af artiklerne indeholder forskellige illustrationer og figurer.

I antologiens indledning, der er skrevet af Marianne Rostgaard, museumsinspektør Iben Bjørnsson og lektor Ivan Lind Christensen,